

еволюції, викоренити який практично неможливо, але цілком реально зменшити її негативний вплив на сучасну світову економіку та політику» [5, с. 190].

Висновки. Результати соціологічних та кримінологічних досліджень, транскордонна злочинна діяльність на державному кордоні стала однією з найбільш актуальних проблем сучасного світового суспільства. Населення часто відчуває беззахисність перед нею.

Однією з причин такого стану є не завжди достатньо зважене, обґрунтоване, належним чином організоване запобігання транскордонній злочинній діяльності з боку держави. Відомо, що запобігання транскордонній злочинній діяльності є однією з основних внутрішніх функцій будь-якої держави.

Саме тому визначальним завданням державної політики на сучасному етапі має стати максимальна концентрація зусиль усіх гілок влади та органів місцевого самоврядування на комплексному здійсненні радикальних економічних, правових, організаційних та силових заходів щодо рішучого обмеження всіх видів злочинних проявів, особливо на державному кордоні України.

Саме в цьому і має знайти свій прояв правова, зокрема, кримінально-правова політика держави у сфері запобігання транснаціональній злочинній діяльності на державному кордоні України.

Список використаних джерел:

1. Жаровська Г.П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків / Г.П. Жаровська // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 60. Правознавство. – С. 111–117 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/660/19.pdf>.
2. Інтегроване управління кордонами. Теорія і практика: Міжнародна науково-практична конференція (21–22 травня 2013 р.): ДПСУ, НАДПСУ ім. Б. Хмельницького. – Х.: Вид. НАДПСУ і м. Б. Хмельницького, 2013. – С. 146.
3. Корольов В.О. Сутність транскордонної організованої злочинної діяльності на державному кордоні України / В.О. Корольов // Вісник Академії митної служби України: науковий збірник. – 2015. – № 2. – С. 167–173.
4. Скулиш Є.Д., Глушков В.О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом / Є.Д. Скулиш, В.О. Глушков // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 190–194.

МУДРЯК Т. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
(Університет державної фіскальної служби України)

ДРОБІНЯК Р. С.,

студентка
(Університет державної фіскальної служби України)

УДК 343.221.5

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Стаття присвячена дослідженню питань кримінальної відповідальності юридичних осіб та практиці застосування заходів кримінально-правового характеру в іноземних країнах.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, юридична особа, покарання, заходи кримінально-правового характеру.

Статья посвящена исследованию вопросов уголовной ответственности юридических лиц и практике применения мер уголовно-правового характера в зарубежных странах.

Ключевые слова: уголовная ответственность, юридическое лицо, наказание, меры уголовно-правового характера.

This article is devoted to research of issue of criminal liability of legal entities and the practice of applying criminal-law measures in foreign countries.

Key words: criminal liability, legal entity, punishment, measure of criminal-law.

Вступ. Сучасний стан розвитку України та її прагнення до інтеграції в єдиний європейський простір потребує фундаментальних і комплексних змін у багатьох сферах життєдіяльності держави. Однією з найактуальніших проблем під час проведення кримінально-правових реформ у сучасних країнах світу, зокрема в державах пострадянського простору, є кримінальна відповідальність юридичних осіб. Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб належить до числа надзвичайно спірних і складних. Саме тому за останній час було внесено багато змін у Загальну частину Кримінального кодексу України (далі – КК України). Ці зміни змушують нас практично повністю переглянути традиційні інститути кримінального законодавства й основні положення науки кримінального права.

Зокрема, щодо відповідальності юридичних осіб, а також із метою посилення боротьби з корупцією у квітні–травні 2013 р. Верховна Рада України прийняла низку законів. Спочатку Законом від 18.04.2013 р. № 221-VII було викладено в новій редакції ряд статей Кримінального кодексу України, що стосуються кримінальної відповідальності за корупційні діяння. Згодом, згідно із Законом від 14.05.2013 р. № 224-VII, розширено зміст та обсяг антикорупційних обмежень для чиновників. І, зрештою, в Законі № 2990 закріплено кримінальну відповідальність юридичних осіб за вчинення їх посадовими особами корупційних діянь.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити питання кримінальної відповідальності юридичних осіб та практики застосування заходів кримінально-правового характеру в іноземних країнах.

Результати дослідження. Цій проблематиці приділяло увагу чимало вітчизняних та закордонних науковців, а саме: Н. Орлова, Р. Кузьмін, С. Лихова, Т. Батраченко, В. Цимбалок, П. Андрушко, Б. Грек, Р. Вереша, В. Власихіна, Б. Волженкін, С. Гавриш, В. Грищук, У. Джекабаєв, С. Келіна, І. Козочкін, І. Красницький, В. Кудрявцев, В. Лунєєв, О. Михайлов, А. Наумов, А. Нікіфоров, С. Нікулін, І. Сітковський, В. Смітєнко, В. Устинов, П. Фріс та ін. Незважаючи на кількість наукових праць, необхідно визначити специфічні особливості кримінальної правосуб'єктності юридичних осіб як суб'єктів злочину та кримінальної відповідальності.

Найбільш складним і дискусійним є питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб, що полягає у суперечливому висвітленні науковцями регламентації кримінальної відповідальності юридичних осіб із різних точок зору. Законом України від 23 травня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб» дозволено притягувати юридичних осіб до відповідальності [1]. Цим же Законом доповнено Загальну частину КК України розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [2].

Крім того, практика застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб у зарубіжних країнах уможливило виділення трьох основних підходів до розуміння кримінальної відповідальності юридичних осіб:

1. Повне визнання інституту кримінальної відповідальності юридичної особи в таких державах, як Франція, КНР, Литва, Естонія. Водночас принцип кримінальної відповідальності юридичної особи, за законодавством, не усуває кримінальної відповідальності фізичної особи.

2. Повне заперечення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в таких державах, як Болгарія, Угорщина, Білорусь.

3. «Квазі-кримінальна відповідальність» (адміністративно-кримінальна) юридичних осіб в таких державах, як ФРН, Швеція, Італія, Іспанія. Особливістю такого підходу є те, що законодавство не визнає юридичних осіб суб'єктами злочину, але у деяких випадках, зокрема, передбачени певними нормативними актами, до них можуть застосовуватися різноманітні кримінальні санкції.

Як бачимо, Україна пішла останнім шляхом, отже, питання про юридичних осіб як суб'єктів кримінального права не відрізняється особливою новизною. Замість терміна «кримінальна відповідальність», щодо юридичних осіб використовується термін «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», що дає змогу уникнути змін у частині суб'єкта кримінальної відповідальності до Загальної частини Кримінального кодексу України.

Нововведенням є те, що до юридичної особи застосовуються заходи кримінально-правового характеру у разі вчинення таких злочинів:

- легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин, отруйних або сильнодіючих лікарських засобів;
- підкуп службової особи юридичної особи приватного права, незалежно від організаційно-правової форми;
- підкуп особи, яка надає публічні послуги, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, зловживання впливом.

Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та у співучасті, або

іншим шляхом перерахованих вище злочинів. Відповідальність за такі злочини може наставати, якщо вони вчиняються від імені та в інтересах юридичної особи чи просто від імені юридичної особи. До уповноважених осіб юридичної особи законодавець відносить службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які, відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору, мають право діяти від імені юридичної особи.

Злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони спрямовані на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди, а так само на ухилення від передбаченої законом відповідальності [1].

Складність ситуації зумовлена тим, що саме прокурором, слідчим суддею, судом, за їх внутрішнім переконанням, здійснюється оцінка доказів та саме на них лежить обов'язок вирішити, чи від імені та в інтересах саме юридичної особи її уповноважена особа вчинила злочин, чи достатньо вжито заходів юридичною особою для запобігання злочину тощо [3].

Можна зазначити, що сама ідея кримінальної відповідальності юридичних осіб, можливо, і не є чимось абсурдним і недоцільним, оскільки нині ніхто не наважиться заперечувати той факт, що бізнес в Україні не лише працює над збільшенням власних доходів, а й активно впливає на діяльність органів влади та міжнародні зв'язки. На жаль, нині такі явища в бізнесі, як хабарництво, ухилення від сплати податків, діяльність фіктивних фірм тощо, є, швидше, правилом, а не винятком. Разом із тим конфіскація майна юридичної особи або її ліквідація в рамках кримінально-правових відносин може стати каральним інструментом у руках правоохоронних органів, які часто незаконно «надають допомогу» під час вирішення бізнес-питань.

Традиційно вважається, що юридичні особи не підлягають кримінальній відповідальності внаслідок складності або навіть неможливості визначення вини такої особи у скоєнні кримінального правопорушення, відсутності науково обгрунтованої системи кримінальних покарань юридичних осіб тощо.

Також зазначається, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації відповідальності і покарань [4, с. 164].

Однак, незважаючи на чималу кількість злочинів, за які до юридичної особи можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру, значним недоліком є те, що законодавець залишив поза увагою злочини, котрі мають масштабний характер і можуть завдати значної шкоди. Це, зокрема, злочини проти довкілля, суспільну небезпеку яких складно переоцінити; злочини у сфері господарської діяльності, а саме: фіктивне підприємництво, фіктивне банкрутство, протидія законній господарській діяльності, підробка документів, грошей, цінних паперів; злочини проти безпеки виробництва, зокрема, умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції, що може спричинити шкоду великій кількості населення тощо [3].

Варто зазначити, що за окремі види суспільно небезпечної діяльності можна і навіть треба застосовувати різні види юридичної відповідальності. Це, в першу чергу, стосується екологічних злочинів. Але, по-перше, нереально всі проблеми вирішувати за допомогою саме кримінально-правових заходів, а по-друге, за новим Законом, в Україні юридичні особи не є суб'єктами екологічних злочинів. Закон дає змогу притягати юридичних осіб до відповідальності за тероризм, хабарництво, незаконне збагачення та зловживання впливом. Під час скоєння екологічних злочинів завдається істотна шкода, наслідки якої не можна порівняти за ступенем суспільної небезпеки з адміністративно-караними екологічними правопорушеннями. Відповідно, адміністративні санкції не можуть бути за таких умов достатньо ефективними. Застосування цивільно-правових санкцій є лише комплексом заходів майнового характеру. Серед аргументів зазначається, що розмір збитків, які завдаються злочинною діяльністю юридичних осіб, не можна навіть порівняти зі збитками, які можуть бути заподіяні окремою фізичною особою [5, с. 129].

Таким чином, можна дійти висновку, що ні про екологічні злочини, суспільну небезпеку яких складно переоцінити, ні про торгівлю людьми, наркотиками, зброєю, які також нині поширені і мають транснаціональний характер, ні про відповідальність за випуск недоброякісної продукції, що може завдати і дійсно завдає великої шкоди здоров'ю і навіть життю людей, не йдеться. Все зрештою зводиться в основному до корупційних та терористичних злочинів [6, с. 100].

Кримінальна відповідальність юридичної особи як суб'єкта злочину найбільш яскраво виражена в країнах англо-саксонської правової сім'ї. Наприклад, у Великобританії злочин визнається вчиненим корпорацією, якщо він вчинений безпосередньо або шляхом посередництва інших осіб. При цьому діяльність корпорації відрізняється від дій фізичної особи. Тому головна проблема юридичної конструкції кримінальної відповідальності юридичних осіб пов'язана із суб'єктивною стороною діяння, яка вирішується так: дії (чи бездіяльність) і психічний стан вищих керівних осіб корпорацій визначається як діяння та психічний стан самої корпорації [7, с. 91].

У Кримінальному законі Швеції міститься більше дев'яноста складів злочинів, які передбачають кримінальну відповідальність юридичної особи, тобто кількість складів, які передбачають кримінальну відповідальність юридичної особи, становить 25% усіх складів злочинів [8, с. 113].

У Польщі кримінальна відповідальність юридичних осіб є похідною від злочинного діяння відповідної особи, щодо якої має бути поставлене судове рішення. У такому випадку кримінальна відповідальність юридичних осіб не усуває персональної відповідальності, а співіснує з нею і доповнює її. Таке правило закріплене в законодавстві більшості зарубіжних країн, а також і в нашому законодавстві. Заходи кримінально-правового характеру застосовуються до юридичної особи, якщо злочин вчинено уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи. Відповідно до КК України, злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони спрямовані на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди, а так само не ухилення від передбаченої законом відповідальності [2]. Однак юридична особа є самостійним суб'єктом правовідносин і не несе відповідальності за дії своїх засновників та уповноважених осіб. За таких непорозумінь виникає подвійна юридична відповідальність – безпосередньо злочинця (юридичної особи) та фізичних осіб-учасників і уповноважених осіб юридичної особи.

Перелік злочинів, вчинення яких, за КК Польщі, тягне кримінальну відповідальність, є досить великий, до них, зокрема, належать злочини проти господарської діяльності, права промислової власності, порядку здійснення банківської діяльності, зовнішньоекономічних операцій, оподаткування, обігу зброї, проти природи тощо [8, с. 113].

Надзвичайно різноманітною є і система покарань, які можуть застосовуватися до юридичних осіб. Так, у ст.ст. 131–139 КК Франції міститься перелік видів покарань, які застосовуються до цих суб'єктів. Це, зокрема, штраф, ліквідація юридичної особи; заборона, остаточна або на термін не більше п'яти років, здійснювати прямо або опосередковано один або кілька видів професійної або громадської діяльності; поміщення на строк до п'яти років під судовий нагляд; закриття, остаточне або на термін не більше п'яти років, усіх закладів, або одного, або кількох закладів підприємства, що були використані з метою здійснення інкримінованих дій; заборона, остаточна або на строк не більше п'яти років, здійснення операцій із державними організаціями; заборона, остаточна або на строк не більше п'яти років, залучення заощаджень населення; заборона на термін до п'яти років видавати чеки або використовувати кредитні картки; конфіскація предмета, який використовувався або призначався для скоєння злочинного діяння, або предмета, що є його результатом; афішування прийнятої судової ухвали або поширення інформації про нього через пресу або через будь-які аудіовізуальні засоби поширення інформації [8, с. 114].

Варто зазначити, що в законодавстві багатьох розвинутих країн нині намічається тенденція введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, а іноді і його розширення, з метою отримання найбільш потужного важеля впливу на тих юридичних осіб, службовці яких під час виконання своїх професійних обов'язків вчиняють злочини з метою отримання якої-небудь вигоди для організації.

Висновки. Питанню кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні присвячено низку законів та підзаконних актів, але вони не створюють єдиної цілісної системи, оскільки допускаються різні тлумачення, які суперечать один одному. У розвинутих країнах досить давно розроблена та ефективно впроваджена теоретична та практична база з метою встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб. Якщо Україна прагне набути членства в Європейському Союзі і діяти відповідно до європейських стандартів, треба створити єдину цілісну систему національного кримінального права. На наш погляд, регламентація інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб є вкрай необхідною задля упорядкування їхньої діяльності та підвищення реальної захищеності їх прав і законних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-18>.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Трут Д. Притягнення юросіб до кримінальної відповідальності в Україні: міф чи реальність / Д. Трут, А. Автух [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/prityagnennya-yurosib-do-kriminalnoyi-vidpovidalnosti-v-ukrayini-mif-chi-realnist.html>.
4. Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу / Н. Орловська // *Юридичний вісник*. – 2014. – № 2. – С. 161–166.
5. Лихова С.Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України / С.Я. Лихова. // *Юридичний вісник*. – 2014. – № 4. – С. 128–132.
6. Батраченко Т.С. Визначення окремих проблемних питань щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб / Т.С. Батраченко // *АМСУ*. – 2013. – № 2. – С. 97–101.
7. Митрофанов І.І. Проблеми визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності / І.І. Митрофанов // *Право і суспільство*. – 2010. – № 1. – С. 89–94.
8. Цимбалюк В.І. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб та перспективи України / В.І. Цимбалюк // *Історико-правовий часопис*. – 2014. – № 3. – С. 112–116.

